

Mantzikert: Askeri Bir Başarısızlık mı?*

Jean-Claude Cheynet*, Çev. Murat Keçiş**

* Bu makale Fransızca olarak "Mantzikert: Un Désastre Militaire?", başlığıyla Byzantion (Revue Internationale Des Études Byzantines), 50 (1980), s. 410-438'de yayınlanmıştır.

**Sorbonne Üniversitesi, Avrupa Akademisi Bizans Tarihi Profesörü.
"Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla, Türkiye.

ORCID: M.K. 0000-0001-9776-3976

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Murat Keçiş,
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Muğla, Türkiye
E-posta/E-mail: muratkecis@mu.edu.tr

Başvuru/Submitted: 1.02.2020 Kabul/Accepted: 27.12.2020

Atıf/Citation:

Keçiş, Murat. "Mantzikert: Askeri Bir Başarısızlık mı?." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 72 (2020): 207-227. <https://doi.org/10.26650/iutd.686991>

Malazgirt Savaşı'nın gerçekleştiği gün olan 26 Ağustos 1071 tarihi, Bizans tarihinin önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir, çünkü bu savaşla Sultan Alparslan, Bizans ordusunu yenerek ve İmparator IV. Romanos Diogenes'i esir alarak, Türklerin Küçük Asya'ya girişinin önündeki son engel olan İmparatorluk güçlerini ortadan kaldırmıştır.

Malazgirt Savaşı'nın imparatorluk içindeki politik ve sosyal gerilimleri ne kadar açıklayıcı olabileceğini belirlemeye ve savaşın, Türklere karşı yürütülen dış politikanın başarısızlığına değil, bir iç krizin aniden ortaya çıkışına işaret ettiğini göstermeye çalışacağız; Bizans ordusunun verdiği gerçek zayıyata yönelik bir çalışma, bize bu hipotezi desteklemek için yardımcı olacaktır.

21 Mayıs 1067'de İmparator X. Konstantinos Dukas, gücün kendisinden sonra da ailesinde kalacağını temin ettikten sonra öldü. Bu teminatı, İmparatoriçe Eudokia'dan, kendisinden

sonra bir daha evlenmeyeceğine ve tüm soylulardan da selefinin yalnızca kendisinin çocukları arasından seçileceğine dair sözler alarak sağlamıştı. Bu sözlerinin tutulmasının temini için, X. Konstantinos Dukas'ın erkek kardeşi Sezar Ioannes Dukas, Patrik Ioannes Ksiphilinos ile birlikte görev alacaktı¹.

Bu süreçte, İmparatorluğun dışındaki durum zorlaşmaya devam ediyordu, zira İmparatorluk tüm cephelerde çok sayıda tehditle karşı karşıyaydı: İtalya'da Normanlar, Balkanlar'da Peçenekler ile Oğuzlar ve Doğu'da Türkler². Birçokları İmparatoriçe Eudokia'nın küçük oğullarıyla birlikte tek başına yönetemeyeceğini ve yeminine rağmen, evlenmek zorunda kalacağını düşünüyordu³. Senato'da da birçok taraftar bulabildiği İstanbul gibi şehirlerde güçlü olan bu düşünce, Patrik'in de desteğini aldı⁴. Kendisine böyle bir çözüm dayatılmayacağına inanan Eudokia ise, çocuklarının haklarını korumak adına, inisiyatifini eline almayı ve imparatorluğun en iyi generallerinden biri olan, kısa süre önce hükümete karşı komplo teşebbüsünde bulunmuş fakat cezası kamuoyu baskısı sebebiyle kaldırılmış olan Romanos Diogenes ile evlenmeyi tercih etti⁵. 1 Ocak 1068'de Romanos Diogenes, Eudokia ile evlendi ve selefi X. Konstantinos Dukas'ın yürüttüğü askeri politikadan farklı bir politika uygulamaya koymak üzere tahta çıktı. X. Konstantinos Dukas, danışmanlarının da etkisiyle, İstanbul'dan ayrılmaya ve orduyu bizzat komuta etmeye isteksiz⁶, İmparatorluğun savunmasında ordu kullanımına sınırlı bakan, savaş yerine müzakereyi yeğleyen bir anlayışa sahipti⁷. Zaruri askeri operasyonları yürütürken; kendisine karşı, imparatorluk yönetimi için rakibe dönüşmelerinden şüphe duyduğu komutanlara olan sadakatlerinden korktuğu yerel askerlerden ziyade, sınırlar dışından silahlıta alınan, az sayıda fakat kaliteli⁸ paralı

1 N. OIKONOMIDES, *Le Serment...*, s. 102.

2 X. Konstantinos'un ölümünden sonra Türkler doğuya saldırdı, Kapadokya'daki Kayseri'yi yağmaladı ve Antakya bölgesi üzerinden geri döndü: M. ATT., s. 94 ve ZONARAS, s. 683.

3 ZONARAS, s. 683 ve M. ATT. s. 98-99.

4 M. ATT. s. 100: İmparatorluğun kurtuluşunun, kişisel hükümlere üstün gelmesini (yani Eudokia'nın evlilik yasağı) düşünenler arasında. “ὅσοι τῆς πρώτης ἦσαν βουλῆς, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ ὁ πατριάρχης.” Yanı sıra karşılaştırmız: *Gesta Roberti...*III, 14-15'e doğru: Eudokia Diogenes ile Senato'nun emriyle evlendi, “decreto Senatus”.

5 ZONARAS s. 685 ve M. ATT... s. 98: Diogenes yargılanması sırasında, kendisini hiç tanımayanlar üzerinde bile çok olumlu bir izlenim bıraktı, ve herkes onun cezaların üstünde olmasını ve Roma İmparatorluğu'nu almasını destekledi.

6 Mesela, X. Konstantinos sadece Oğuzlara karşı hareketi yönetmek için, başkentteki kamuoyu baskısı tarafından zorlanmasıyla, İstanbul'dan çıkmıştır: Karşılaştırmız M. ATT. s. 85. ve ZONARAS, s. 679. Dahası, Kekaumenos İmparator'a bu tavsiyeleri verenleri, bu tavsiyeleri İstanbul'dan çıkmamak için, bir başkasının yerlerini alması korkusuyla, verdiklerini belirterek kınıyor: Bkz. CECAUMENI Strategicon. éd. B. Wassilevsky-V. JERNSTEDT. 1896. s. 104.

7 M. ATT. s. 84: Oğuzlar karşısında, onlara karşı orduyu göndermek için istifa etmeden önce, onların liderine rüşvet vermeye çalıştı: ZONARAS, s. 677: “γλισχρος δὲ τυγχάνων καὶ φειδολὸς ἔθετο παρ' εαυτῷ μὴ μάχαις πρὸς τὰ ἔθνη σπρρηγνύσθαι, ἀλλὰ δόροις καὶ φιλοφρόναις ἄλλαις αὐτὰ οἰχειοῦσθαι, καὶ καταλλάττειν τῇ Ρωμαιοῦν ἀρχῇ.”

8 Bu ordu, X. Konstantinos döneminde imparatorluğun savunmasını büyük ölçüde sağlamıştı, özellikle de 1067 itibarıyla barış içinde ve tamamen imparatorluk egemenliğinde olan Balkanlarda ve Doğu'da. Ani'nin alınmasına gelince, Sultan'ın üstünlüğünden ziyade, şehrin savunucuları arasındaki anlaşmazlık Türklerin başarısını sağlamıştı: Bkz. ARISTAKES, V. s. 121: Sultan, kaleyi almak için umutsuzdu ve kuşatmayı kaldırmaya hazırlanıyordu. M. ATT. s. 81-82'de bu anlaşmazlıkları anlatır, fakat hepsinden önce, Konstantinos'un askeri politikasını kınar.

askerlere güvenmeyi tercih ediyordu ki önceki on yıllar bu tür isyanlara sahne olmuştu⁹. O dönemki yazarlar, 1068 yılı başlarında, bu yerel birliklerin içinde bulunduğu acınası durumu, sahip oldukları düşük moralleri, savaşa azmi ve coşkuları, sayılarındaki ve teçhizatlarındaki eksikliği büyük ölçüde gözler önüne sermişti¹⁰.

Romanos Diogenes, Konstantinos'un askeri politikalarından farklı bir politika izledi, çünkü Konstantinos gibi Bizanslı askerlerden oluşan bir ordudan korkması için bir sebep yoktu; hâlihazırda İmparatorluğun en iyi generallerinden biriydi¹¹ ve hem kendisinin hem ailesinin mülk sahibi olduğu Küçük Asya'da güçlü bir nüfuza sahipti¹². Tahta çıkışının ardından İmparatorluğun tamamında yoğun bir asker toplama faaliyetine başladı¹³ ve sonrasında birliklerini Küçük Asya'daki uzun seferlerde kullandı¹⁴.

İmparator, böylesi bir politikayı takip etmek için kime güvenebilirdi ve kimler bu politikaya karşı çıkabilirdi? İstanbul'da, kamuoyunun konuya bakışı olumlu görünüyordu¹⁵, bunun yanında Senato'nun bir parçası ve üst düzey yetkililer onu destekliyordu¹⁶. Öte yandan, ona karşı en ateşli muhalifler yine aynı gruptandı; Sezar Ioannes gibi Konstantinos taraftarları ki, Konstantinos'un onu görevlendirdiğinden yukarıda bahsetmiştik, ya da Psellos gibi önceki hükümet üyeleri¹⁷. Diogenes, Balkan şehirlerinde zaferlerinden ötürü büyük bir şan kazanmıştı ve Sofya Dükü'nü mağlup etmesiyle Oğuzlar ve Peçenekler üzerinde sahip

- 9 Böylece, Leon Tornikios'un isyanı, doğulu birliklerle birlikte İoannes Komnenos ve Georges Maniakes'in kiler olmak üzere batılı birliklerin desteğini aldı. II. Basileios, Bardas Phokas'ın isyanını bastırmasını, 6.000 paralı Rus askerinin müdahalesine borçludur.
- 10 Tarihçiler, M. ATT. s. 103 ve ZONARAS, s. 689 bu olumsuz yönleri, Diogenes'in Bitinya ve Anadolu Temasına geçtiği dönemde vurgular.
- 11 Generallerini tebrik etmeye pek eğilimli olmayan X. Konstantinos Dukas, onun değerini Peçeneklere karşı sefer sırasında bilmişti ve onu βεστάρχης=Vestarkhis unvanı ile ödüllendirmişti. Ona dedi ki: Bu bir hediye değil Diogenes, bu senin olağanüstü başarılarının ödülü. Bkz. ZONARAS, s. 684.
- 12 Kharsianon temasındaki büyük mülklere sahipti: Bkz. M. ATT. s. 146. Annesi Argiropoulidendi ve III. Romanos'un yeğeniydi ve Argirolar bu temadaki önemli malların da sahibiydi: Karşılaştırınız J. F. VANNIER, Familles byzantines: les Argiroi (IXe-XIIe siècles), Byzantina-I, Paris 1975, s. 46 ve 51.
- 13 M. ATT. s. 104. Ordunun resmî sayımını yaptırdı, tüm eyaletlerin ve şehirlerin gençlerini bir araya getirdi, kısa bir zaman içerisinde tagmaların sayısını tamamlayarak başlarına en iyi memurları (λοχαγούς) koydu ve batıdan gelenlerle karıştırarak, çok hızlıca, savaşa hazır bir orduya sahip oldu.
- 14 PSELLOS. II. s. 159. Psellos, IV. Romanos'un ordusuyla İmparatorluğun sınırlarını geçmekteki niyetini anlamamış gibi yaparak kötü niyetlidir: O (Romanos) ordusunun tamamıyla, ne yapacağını nereden besleneceğini bilmeden Barbarlar karşı savaşmak için gitmiştir.
- 15 PSELLOS kendisi, açıkça 1071 öncesi Diogenes'e yazdığı bir mektupta bunu ifade etmektedir: Karşılaştırınız: Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, V. s. 225.
- 16 Psellos'un üç üst düzey arkadaşı Diogenes'in tarafına geçti: Basile Malases, Leon I ó ἐπὶ τῶν δεήσεων ve Eustratios Khoiropshaktes. Bundan sonra Psellos ile olan ilişkileri daha uzaktır. Karşılaştırınız: Propso-graphie, aşağıda, s. 37-38. Psellos'un samimi arkadaşı Patrik Ioannes Xiphilinos'un da Eudokia tarafından edilen yemini uygulamaya çalışmadığını görüyoruz. Malazgirt'ten sonra bile Diogenes'in, onunla savaşmak yerine görüşülmesini tercih eden, birçok taraftarı vardı. Karşılaştırınız. PSELLOS, II, s. 168.
- 17 M. ATT. s. 101: Eudokia'nın çevresindekiler, özellikle görevlerini kaybetme korkusundan, onun Diogenes tercihini onaylamıştı. Buna karşılık, Basile Malases gibi diğerleri, yeni imparatorun politikasını tamamen desteklediler. Karşılaştırınız. Nicoletta DUYÉ. Un haut fonctionnaire byzantin du XIe siècle, Basile Malases, REB içinde, XXX, 1972, s. 167-178.

olduğu güçlü etkiyi korumuştur¹⁸, ama politikasının en popüler olduğu yer, Küçük Asya'ydı¹⁹. Diogenes, Ermenilere güvenmişti²⁰ ki bu onu rahatlatıyordu²¹, ama bu Bizanslılar ve Ermeniler arasındaki anlaşmanın şimdiye kadar yeniden sağlandığı anlamına gelmiyordu²².

Sonunda, Diogenes ordunun desteğini aldı²³, fakat millî bir ordu kurduğu ölçüde yabancı paralı askerler kendi rollerinin azaldığını gördü ve onların memnuniyetsizlikleri kendini birden fazla isyanla gösterdi ki Diogenes sadece bu isyanlarla karşı karşıya kalmıştı²⁴. Bizanslı askerler ile yabancı paralı askerler arasındaki ilişki çok iyi değildi²⁵.

Üst düzey komuta seviyesinde bazı problemler vardı. Kimi generaller onun başarısını kıskanmış olabilirlerdi²⁶. Daha da önemlisi, diğerleri Diogenes'in stratejik planlarına katılmıyordu, özellikle de Malazgirt Savaşı'na yol açan seferini yönetirken. İki farklı görüş karşı karşıyaydı: Doğu'daki tüm birliklerin komutanı olan Nikephoros Bryennios gibi kimi stratejistler ve magister rütbeli Ioseph Tarkhaneiotis, İmparatorun ordusunun imparatorluk sınırları içerisindeki kalelerde beklemesi ve çevreyi yakıp yıkmaya taktiği kullanarak Türk birliklerinin tedarik ihtimalini tamamen ortadan kaldırması gerektiğini savunuyordu. Onlara göre, Romalılığın hala geçerli olduğu yerler savunulmalı, fakat Ermenilerin yoğun yaşadığı

-
- 18 M. ATT. s. 97: 1067'de Eudokia'ya karşı bir girişimde bulunduğu, kesinlikle onların desteklerine güveniyordu.
- 19 M. ATT. s. 175: Diogenes, Andronikos Dukas tarafından yenilip ele geçirildiğinde, Sezar'ın oğullarından biri Küçük Asya'ya geçti. Attaleiates, onun sefer yaparken sahip olduğu prestiji hatırlatıyor: “δὴ ἐκεῖνον τῶν κομῶν καὶ τῶν χωρῶν, πορευόμενος δι’ ὧν τὸ πρόσθεν μετὰ βασιλικῆς τῆς δορυφορίας ἰσόθεος ἐγνωρίζετο...”.
- 20 Onun döneminde önemli rol oynayan askeri liderler arasında, Pharasmanios Apokapès, Philarètos Brakhemios ve Chatatourios gibi isimler var. Dahası, birçok kez, Diogenes hassas görevleri Ermeni piyadelere emanet etti, Malazgirt Kuşatması sırasında mesela. Karşılaştırınız: M. ATT. s. 132. Antakya'da, Nikephoros Botaniates gittiğinde, komuta sırf doğulular tarafından sağlandı: Pierre Libellios, un Syrien, Bekhd, un Arménien, ve Chatatourios. Bkz. V. LAURENT, Gouverneurs d' Antioche..., s. 246-248.
- 21 1072'deki iç savaş sırasında Chatatourios'un Diogenes'e verdiği desteği hatırlamak yeterlidir.
- 22 M. ATT. s. 135. Diogenes Türklere karşı ikinci seferinden döndüğünde, ordusunun izole kalmış gruplarını beklemek için Toroslardaki Kelesina'da oyalandı, çünkü onlar izole durumları sebebiyle, Ermeni darbeleriyle yok olma tehdidi altındaydı.
- 23 Babası önceden beri ordu içinde büyük bir prestije sahipti ve imparatorluğa da bu yoldan sahip oldu. Karşılaştırınız: Skylitzes. ed. J. Thurn, Berlin 1973. s. 376. Onun oğulları Leon ve Nikephoros da benzer bir popülariteye sahipti ve Nikephoros I. Aleksios'a karşı ciddi bir devirme girişiminde bulundu. Bkz. ANNE COMNENE, II, s. 174.
- 24 M. ATT. s. 122. Krispinos ve onun Frenklerinin isyanı sonucu, ordudan atıldı ve iç savaş sırasında Diogenes'in ateşli bir karşıtı oldu: Nemitzoi Tağmasının isyanı: Bkz. M. ATT. s. 147.
- 25 M. ATT. s. 127. Diogenes Türklere kovalarken, Türklere bir grup onun kampına saldırdı ve hiçbir Bizans tağması ona yardım eli uzatmadan, Frenkler onu cesurca savundu.
- 26 SKYLITZES Continue, s. 143. “τόν βοτανειάτην δὲ Νιχηφόρον καὶ τοιοῦτους τινὰς ὡς ὑπόπτους διωσάμενος” (Romain, IV).

yerler bırakılmıydı²⁷. Diğerleri, özellikle de Ermeni komutanlar ki, onların görüşü hâkim oldu, daha aktif bir strateji izlenmesi gerektiğini savunuyorlardı. Onlara göre savaş düşmanı Bizans topraklarına girmeden yok etmek için imparatorluk sınırlarının, II. Basileos'tan başlayarak IX. Konstantinos Monomakos'a kadar ilhak edilmiş toprakların, dışında olmalıydı.

Dolayısıyla, imparatorluk içerisinde bu iki tip politikanın arasında, sivil ve askeri taraflar karşı karşıya getirilmeden, güçlü bir mücadele vardı; çünkü bu iki grup da kendi içinde Romanos Diogenes'in politikasının taraftarları ve karşıtları olarak bölünmüştü.

İşte Diogenes'in, büyük tereddütlerinin ardından, Malazgirt'te savaşma kararı, böyle bir askeri ve politik bağlama yerleştirilmeli²⁸. Onun peşinde olduğu hedef iki yönlüydü: Dışarıda, İmparatorluğu Selçuklu tehdidinden kurtarmak ve Ermenilerin yoğun yaşadığı yerler de dâhil olmak üzere, imparatorluk sınırlarını korumak; içeride ise, politikasının başarısını ve sağlam temellerini kanıtlayarak muhaliflerini susturmak, üst düzey yetkilileri hâlâ oturdukları koltuklardan tasfiye etmek²⁹ ve Dukas Hanedanı'nı bitirerek Diogenes Hanedanı'nı kuruluşunu tesis etmek³⁰.

Diogenes için böyle bir savaş, üç yıldır kurmakta olduğu askeri gücün³¹ ve Van Gölü çevresinde Basileus Diogenes'den böylesi hücumla dayalı bir hamleyi beklemeyen Sultan'ı şartarak elde ettiği avantajın meyvesini toplamak için uygun bir fırsat olarak görüldü.

Savaşın koşullarını, kökenlerine göre farklılık gösteren çok sayıda kaynaktan biliyoruz: Bizans, Ermeni, Müslüman ve yine Doğu kaynakları³². Bizans kaynakları iki kategoriye ayrılabilir: Diogenes'e daha yakın olan Attaleiates, Zonaras, Skylitzes Zeyli, ki son iki

27 BRYENNİOS, s. 107. M. Attaleiates, İmparatorluğun doğu bölgesi kökenlidir, önceki bir sefer sırasında bu pozisyonu sergilemişti: Bkz. M. ATT. s. 136: Basileus'a, İmparatorluğun ıssız bölümleriyle ilgili endişelenmemesini tavsiye etmişti: "ὅς μὴ ἀναγκαῖον ὄν τῶν τοιούτων μερῶν φροντίζειν ἡμᾶς προηρημωμένων ὄντων". Attaleiates, iki defa, kendisi için İmparatorluğun sınırlarını kesinleştirmiştir: s. 120. "ὅς τάχιστα τοῖς ἀπαθεσι καὶ ἔτι τὴν σὺστασιν ἔχουσιν θέμασιν ἐπιστῶμεν." Bizans ordusu Suriye'den dönerken, kendisini Toroslara geçene kadar ülkesinde hissetmedi "(ρωμανός) διελθὼν τὴν χώρα ἐχέειν (Süryani) καὶ τὸν Ταῦρον τὸ ὄρος πανστρατιᾷ ὑπερβᾶς, εἰσάλλει τῇ Ρωμαίων". s. 175 Diogenes 1072'de Chatatourios'un yakınına, Suriye'ye sığındığında, Roma'ya girmek için askeri üstünlüğünden faydalanmadı: Yani Pisidya'da, Likaonya'da, Paflagonya'da, Honoriade'da. Böylece, bu iki örnekte, Antakya Roma içine dâhil edilmedi.

28 C. CAHEN, Manztzikert... s. 625-627: İmparator ile Sultan arasında birçok müzakere yapılmıştır.

29 M. ATT... s. 161. Sezar'ın en büyük oğlu olan Andronikos Dukas'ın, daha önce Diogenes'i devirme teşebbüsünde bulunduğu halde, Diogenes'den önemli bir askeri görev alması, Basileus'un karşıtlarını göz önünde bulundurduğuna dair bir ipucudur.

30 Diogenes'in, İmparatoriçe Eudokia'dan iki oğlu oldu ve onları tahta ortak etti: Bkz. N. Oikonomides, Le Serment, s. 127. Para ve damgalardan görülebileceği üzere buraya kadar Dukas'ın oğullarını İmparatorlukla ilişkili tutmuştu: Bkz. Zacos. n° 92-93, ki burada Diogenes daima Eudokia, Mikhael ve Konstantinos Dukas ile birlikte temsil edilmiş görünüyor. O, Ioannes Dukas'ı, ona karşı sert önlemler almaya cesaret etmeden, çoktan tasfiye etmişti: Bkz. ZONARAS. s. 701 ve PSELLOS II. s. 161.

31 Bkz. Cecumenai Strategicon ed. B. Wassilievsky-V. Jernstedt, s. 1896. s. 15-41: Kekaumenos, üç yıl önce yenilgilere maruz kalmış bir ordunun, bir başka çok önemli savaşta yer alamayacağını düşünüyor.

32 Bkz. Bibliographie, supra. s. 1-2.

yazar pek fazla yenilik getirmeden birincisinden güçlü şekilde etkilenmiştir; ikinci olarak, Diogenes'in siyasi rakibi Psellos'un kısa anlatımı tarafından temsil edilen kategori, ki ondan N. Bryennios etkilenmiştir³³. En teferruatlı anlatım Attaleiates'in anlatımıdır, çünkü o, İmparatorun Türklere karşı yürüttüğü bütün askeri hazırlıklara tanık olmuş, savaşa da bizzat katılmıştır³⁴. Bu duruma ek olarak, onun orduda sahip olduğu yüksek yargıçlık görevi, ona İmparatorun etrafındaki generallerin, kendisinin görüşlerinin de sık sık sorulduğu, tartışma ortamlarında yer alma ve askeri kamp alanında rahatça dolaşma imkânı vermişti³⁵. Kimi tarihçiler³⁶, onun Diogenes'in askeri politikasına karşı olan olumlu yaklaşımını bildikleri için, Attaleiates'in tarafsızlığından şüphe eder ve ona tereddütle yaklaşır. Aslında Attaleiates, her şeyden önce Nikephoros Botaniates'e hayranlık besler ve Diogenes'in kararlarının yakinen tanıdığıdır ki zaman zaman onlardan eleştirilerini esirgememiştir³⁷. Psellos ise, o dönem politikalarının çok fazlaca içerisinde, öyle ki; Diogenes'i deviren ve yerine VII. Mikhael'i getiren³⁸ İstanbul'daki darbenin arkasındakilerden biridir ve önemli bir parçası olduğu tüm olaylarda olduğu gibi, tarafsız olmadığı ortaya çıkar, dahası, onun anlatımı yalnızca askeri bölümlerden oluşan kısımlar açısından oldukça yetersiz kalmaktadır.

Doğudaki, Hıristiyan veya Müslüman birçok kaynak³⁹ büyük oranda olaydan daha sonra yazılmış olmaya dayanan bir dezavantaja sahiptir⁴⁰. Özellikle Ortodoks olmayan kaynakların, Türk akınlarını, Ermeniler ve diğer Ortodoks olmayanlara yönelik uyguladıkları zulme karşılık Romalılara verilmiş ilahi bir ceza olarak gören bir tarih anlayışları var. Urfalı Mateos ve Süryani Mikhael'in ifadeleri, gerçekliğe yönelik hatalı olmanın yanı sıra, bu teze büyük katkı göstermesi sebebiyle sınırlı bir değere sahiptir.

Müslüman kaynaklarda da savaşın çağdaşı vesikalara rastlanmıyor. En eski anlatım, aynı zamanda çok kısa olan, el-Kalanisi'ye ait ki o da 12. yüzyılın ortalarında yazılmış ve Sultan tarafından Şam'a gönderilen resmi bir rapor hakkında bilgi veriyor. Sıbt'ın (İbnü'l-Esir tarafından ele alınmış), İmadeddin'in, el-Fariki'nin çalışmaları daha sonraki bir döneme ait⁴¹.

33 Bu iki yazar arasında, birçok konu üzerine, biri diğerine çok yakın cümleler bulunuyor. Mesela, Malazgirt Seferi'nin İstanbul'da haber alınması; Psellos'da, II, s. 162 ve s. 164, I, 1-10. Ve Bryennios'da s. 119, I, 7-17. ya da yine, IV. Romanos'un kurtuluşunun neden olduğu fırtına hakkında bkz. PSELLOS, II, s. 165, I, 1-12 ve bkz. BRYENNIOS, s. 115, I, 10 sq.

34 M. ATT. s. 162-163.

35 M. ATT. s. 196.

36 Cl. CAHEN. Mantzikert... s. 635.

37 M. ATT. s. 115,128,132, etc. Dahası, Diogenes ile Nikephoros Botaniates'in ilişkisinin pek iyi olmadığını hatırlatırız: SKYLITZES Continue, s. 143.

38 PSELLOS, II, s. 165; SKYLITZES, Continue, s. 152 tarafından doğrulanmaktadır.

39 13. yüzyıldan bir yazar, Bar Haebraeus, Chronographie, ed. E. Budge, Londres, 1932. ek hiçbir bilgi sağlamaz.

40 Bir istisna olan Lastivert'li Aristakes, Attalates ile önemli bir çelişki olmaksızın, olayları çok yoğun bir şekilde açıklıyor.

41 Cl. CAHEN, Mantzikert... s. 614 sq. bu kaynakların çok sonradan yazılmış olduğu konusunda ısrar ediyor. Bkz. l'Encyclopedie de l'Islam'a göre: İmadeddin, s. 471-2 (tarihleri: 1125-1202): Sıbt İbnü'l-Cevzi, II, s. 372 (1116-1200). Bkz. yine Cl. CAHEN, Pre-Ottoman Turkey, Londra, 1968. s. 431-3.

Claude Cahen, Sultan'ın yanındaki savaş hazırlıklarını anlatan Arap yazarların, birbirleriyle uyumlu olsalar dahi, anlatımını biraz süslediklerini belirtiyor⁴². Orada anlatılan bir efsaneye göre; Diogenes'i tutsak eden köle, gösterdiği kötü muamele nedeniyle neredeyse ordudan atılıyordu ve o muhtemelen bir Romalıydı⁴³.

Yapılan bir çalışma⁴⁴ dikkate değer tek Doğulu kaynağın, Malazgirtten bir bölümden bahseden *les gesta Roberti Wiscardi* olduğunu gösterdi ki bu çalışma Diogenes taraftarlarının birinden etkilenmiştir ve daha yoğunlaştırılmış olmakla birlikte, Attaleiates'in anlatısına benzer.

Savaşın, İmparatorluğun o zaman sahip olduğu bütün askeri varlığı üzerinde yarattığı askeri sonuçları doğru bir biçimde belirlemek için, hangi birliklerin savaşta yer aldığını ortaya koymamız gerekir, zira Diogenes'in ordusunda Sultan'ın karşısına çıkmayanlar herhangi bir zarara maruz kalmadılar. Bu grup, bir taraftan, 1071 seferi için çağrılmayan, diğer taraftan, Diogenes'in Ahlat'a göndermek için ayırdığı birliklerden oluşuyordu.

Sonra, savaşın gelişimini inceleyecek ve şu iki yöntemi kullanarak hangi birliklerin fazla zarar görmeden kaçabildiğini göreceğiz: Malazgirt'te bulunan birlikler arasından Diogenes'in kurtuluşunun sonucu olan iç savaşa katılan birliklerin tespiti- ki bu onların savaştan büyük yara alarak çıkmadıklarının kanıtıdır; diğeri de Malazgirt'te ölen ya da esir alınanların listesinin teşhisi. İmparator I. Aleksios'un aynı şekilde bizzat komuta ettiği Dyrrhachium Muharebesi'nde verilen kayıplarla yapılacak kıyas, Malazgirt'te verilen kayıpları karşılaştırma imkânı verecektir.

Malazgirt'te eksik olan askeri birlikler hangileriydi? İlk olarak, Diogenes'in kendisiyle birlikte götürmediği, yani imparatorluğun tehdit altında olan garnizonlarda bırakılan birlikler. Batıda, Romanos Diogenes ile Robert Guiscard arasında devam eden evliliğe dayalı ittifak için görüşmelere rağmen⁴⁵, devam eden bir Norman tehdidi vardı -Bari aynı yılın ilkbaharında Normanlar tarafından ele geçirilmişti⁴⁶- öte yandan, Macarlar 1071 yılında Belgrad bölgesinin kuzey sınırlarına saldırmıştı⁴⁷. Diogenes'in başkenti askeri birliksiz bırakması düşünülemezdi. Bu nedenle, Sezar Dukas ve oğulları, Diogenes'in kurtuluşunun ilan edilmesiyle, İmparatorluk

42 Cl. CAHEN, Mantzikert... s. 634-638.

43 Cl. CAHEN, Mantzikert.... s. 636.

44 Marguerit Mathieu, Malazgirt Savaşı'nı ihmal eden bir kaynak, *les Gesta Roberti Wiscardi de Guillaume d'Appulie*, Byzantion'da, XX, 1950, s. 89-103.

45 Orada esir düşen Bizans birlikleri sonradan serbest bırakıldı ve İmparatorluğa katıldılar: *Gesta Roberti*.... Liv... III 145-165'e doğru.

46 Bkz. PSELLLOS, ed. Sathas, *Μεσαιωνική βιβλιοθήκη*, V, Paris 1876, s. 387.

47 Cf. G. Moravcsik, *Hungary and Byzantium in the Middle Ages*, Cambridge Medieval History'de, IV, bölüm I, s. 578.

Saray Muhafızları olan Varanglarla anlaşılabilir ve darbeye karar verdiler⁴⁸. Diogenes; Abidos, Krispinos⁴⁹ ve onun Frenk grubunu⁵⁰ eve çağırdı ki onlar Diogenes'e karşı isyan etmiş, affedilmiş ve yeniden deneyeceklerinden şüphe edilmeyen kimselerdi⁵¹. Diogenes, aynı sebepten ötürü, Nemitzoi'nın tagmasından ayrılmak zorunda kalmıştı⁵². Doğuya doğru gittiği sırada Küçük Asya güçlerini topladığında, cesaretlerinin yeterli olmadığını değerlendirdiği askerlerinin hizmetlerinden vazgeçmeyi tercih etmişti⁵³. Sonunda, Suriye ve Ermenistan'dan Basilakes tarafından takviye gönderildiği halde⁵⁴, Suriye'de, Türkler ve Araplara karşı saldırmak için yeterlilikte bir birlik bırakılmıştı ama Malazgirt Savaşı'nın ortaya çıkışı, onların görevini askıya aldı⁵⁵. Bu noktada, Antioche [Antakya] Dükü Khatatourios'un emri altında bulunan askerlerin fazlalığı belirtilmelidir⁵⁶. Basileus'un seferdeki ordusu, teorik olarak toplanabilecek asker mevcudundan oldukça uzaktı, çünkü dikkate değer büyüklükte bir mevcut garnizonda bırakılmıştı⁵⁷. Diogenes, aynı şekilde, ordunun düşmanın elindeki bu bölgede zor olan ikmalini sağlamak için fourrageurleri [atlı avcı zinciri] de dağıtmak zorunda kalmıştı⁵⁸. Erzurum'dan gelen birliklere, beraberlerinde iki ay yetecek ikmal getirmelerini emretmiş⁵⁹, Ahlat önündeki birliklere de yerelde mevcut olan ürünlere el koymalarını tavsiye etmişti⁶⁰. Dahası, Ahlat'a üç farklı grup göndererek, savaştan önce elinde kalan ordunun mevcudunu önemli ölçüde azaltmıştı. Basileus, hâlâ Erzurum'dayken, bu kaleye öncü birlik, İskit paralı askerleri, sonra Almanlar, yani Roussel'in Franklarını göndermişti⁶¹. Daha sonra, Malazgirt önlerinde kamp alanını oluşturduğunda, Magistros Tarkhaneiotēs'e, ordunun en yetenekli ve şiddetli savaşta en iyi kısmıyla birlikte, Ahlat önünde bulunanlara katılmasını

- 48 PSELLOS, s. 165: Eğer, Malazgirt'e katılan Andronikos Dukas İstanbul'a çok hızlı dönebilir, Diogenes'in esir düşmesinden ailesi için bir fayda çıkarabilirdiye, bu kadar kısa zaman içerisinde, onun komuta ettiği hetairierlerin ona eşlik edebilmiş olması ve bahsedilen İstanbul'daki Varanglarla aynı olmaları çok mümkün değildir.
- 49 M. ATT. s. 170, O oradaydı ki, VII. Mikhael'in taraftarları serbest kalmış Diogenes ile savaşmak için onu almaya geldiler.
- 50 M. ATT. s. 122. “Κρισπίνος... μετὰ τῶν συνδιαπλευσάντων αὐτῷ καὶ συναφιχομένων ὁμογενῶν.”
- 51 M. ATT. s. 125.
- 52 M. ATT. s. 147. Diogenes, onları kişisel muhafızlığı görevinden aldı ve uzak bir yere gönderdi.
- 53 M. ATT. s. 145-6. Diogenes, Sangarios üzerindeki Zompos köprüsünü geçerken, düşman saldırısının haber alınması üzerine birçok asker tepelere ve sığınaklara dağılmıştı; Diogenes onların büyük kısmını geri göndermeyi tercih etti. “πλείστους ἀποπεμπάμενος” ve Cf. SKYLITZES Continue, s. 143. Önceki yenilgilerle mimlenmiş askerleri dışarıda bıraktı.
- 54 BRYENNIOS, s. 107.
- 55 Bkz. Cl. CAHEN, Mantzikert... s. 641, Kemalü'd-Din ve Sibt'a göre.
- 56 PSELLOS, II. s. 167; M. ATT. s. 172. “μετὰ πολλῆς τῆς δυναμέως ἰππέων καὶ πεζῶν”; BRYENNIOS, s. 127.
- 57 Guillaume d'Apulie'ye gönderme yapıyor. Cf. Gesta Roberti... III, 24-25'e doğru, “Postremo comites dum dirigit ipse tuendis urbibus innumeros...”
- 58 Bkz. MATTHIEU D'EDESSE, s. 168. Diogenes Abhazya Bölgesi'ne 12.000 adam gönderdi.
- 59 M. ATT. s. 148.
- 60 M. ATT. s. 150. “... διπλοῦς τοῦτοις (Roussel'in Frankları) ὁ πόλεμος περιρρεῖ, τὸ μὲν ἐκ τῶν ἐναντιῶν, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ λιμοῦ.”
- 61 M. ATT. s. 148; ve SKYLITZES Continue, s. 144, bu iki safha arasında ayırım yapmıyor, ve İskitler yerine Oğuzlar'dan bahsediyor.

emretti⁶². Bunların bir kısmı Erzurum bölgesinin, bu şehrin Katepanosu Basilakes'in⁶³ emri altında kalan askerleriydi; diğer kısım ise paralı askerlerden oluşuyordu ki bunlar şüphesiz bir Rus birliği⁶⁴.

Dolayısıyla bu gruplar Malazgirt Savaşı'nda bulunmadı, fakat Türklerle olan tüm çatışmalardan kaçınabildiler mi? Attaleiates yalnızca Tarkhaneiotēs'in, Sultan'ın gelişinin duyurulduğu üzerine kaçışından bahseder⁶⁵ -fakat onun bu konuyla ilgili verdiği bilgiler yeterince güvenilir değildir, çünkü o Ahlat çevresinde neler olduğuyla ilgili yeterince bilgi sahibi olmayan Diogenēs'in kampında kalıyordu. Tarkhaneiotēs ve grubunun, Sultan'ın, Soundaq [Sanduk/Saltuk?] tarafından komuta edilen, öncü birlikleri ile karşılaşmış ve karşılaşmadığıyla ilgili olarak: İmadeddin ve sonrasında İbnü'l-Esir, Soundaq'ın Rus birlikleri yendiğinden ve onların kumandanını esir alarak onun burnunu kestiğinden bahseder⁶⁶. Aslında bu bölüm, Diogenēs'in ordusunun öncü birliklerinin, ki o sırada Tarkhaneiotēs'e katılmak için Ahlat'a doğru gidiyorlardı, ilk karşılaşmasına ve İmparatorun tehdidini farkında olduğuna değinir⁶⁷, bu bölümü sonra inceleyeceğiz. Bundan dolayı, Ahlat grubu, önemli operasyonlara katılmadı ve hiç zarar görmeden, Mezopotamya'ya sığındı.

Diogenēs'in elinde, birlik olarak ne kalmıştı? En kalabalık olan birlikler, fakat en nitelikli olanlar değil.

Bunlar, yabancı birliklerdi. İskitler'den başlarsak; Attaleiates, haklarında iki defa bahsetmiştir: Türkler Diogenēs'in kampının dışında kamp yapan İskitler'e bir gece saldırdığında, onlar kendilerini korumak için kamp alanına girdi ki bu durumda onlar Türklerle benzedikleri için bir kargaşaya neden oldu ve ikinci kez, onların arasından bir kısım Türklerin tarafına geçtiğinde bahsetmiştir⁶⁸ -buna karşılık, kalanlar Basileus'a olan bağlılıklarını, bizzat Attaleiates aracılığıyla, tazelemiş ve savaşa sadık kalmıştı⁶⁹. Skylitzēs ve Zonaras, daha doğru biçimde, Oğuzlardan bahseder⁷⁰, zira Peçenekler çoktan Ahlat'a gitmiştir⁷¹. Bu grup,

62 M. ATT. s. 149: “στρατιωτικὸν τὸ ἔχρητόν τε καὶ δυσμαχώτατον.” SKYLITZES, Continue, s. 145; MATTHIEU D'EDESSE, ed. Dulaurier, Paris 1879, s. 168, ona 30.000 adam veriyor, İbnü'l-Esir'e göre 20.000, Cl. CAHEN. Mantzikert... s. 630.

63 M. ATT. s. 155.

64 Cf. Cl. CAHEN, Mantzikert... s. 630: İmadeddin bir Rus birliğinden bahseder. Diogenēs'in ordusundaki Rus varlığı özellikle J. Shephard tarafından anlatıldı, Byzantinorussica, REB, XXXIII, 1975, s. 219.

65 M. ATT. s. 158. her zaman olduğu gibi devamında SKYLITZES, Continue, s. 147.

66 Karşılaştırırız. Cl. CAHEN, Mantzikert. s. 630 ve J. SHEPARD. A.g.e. cit. s. 219.

67 BRYENNIOS, s. 109 ve Cl. CAHEN. Mantzikert... s. 631, not 1, Sultan'ın Tarkhaneiotēs'le karşılaşmadığına dikkat çeker.

68 Ne BRYENNIOS, ne Urfalı Mateos, ne de Müslüman müellifler bu bölümden bahseder: Bkz. Cl. CAHEN, Mantzikert... s. 633.

69 M. ATT... s. 156-7 ve s. 159. BRYENNIOS bu gerçeklerden bahsetmez.

70 SKYLITZES Continue, s. 147. “τὸ ἐχ τῶν συνόντων Σχυθῶν, τῶν Οὐζῶν φημί.”

71 M. ATT. s. 148.

İmparatorluk içerisine yerleşmiş çok sayıdaki etnik gruptan bir tanesidir⁷², tıpkı Bulgarlar ve Vlahlar gibi... ve onlar, *σύμμαχοι* gibi dövüşürler. Onların sayısı şüphesiz ki fazladır, değerlendirmek mümkün değildir: Zonaras yalnızca *πλήθος*'dan bahseder⁷³.

Ermeniler piyade birliğinin önemli bir kısmını oluşturuyordu ki Basileus, onlar sayesinde Malazgirt'i ele geçirecekti⁷⁴ ve onlar üzerinde savaş için büyük umutlar besliyordu⁷⁵. Bu Ermeniler nereden geliyordu? Basileus'un zaman zaman konakladığı Sivas Bölgesi'nden veya birliklerinden daha önce birçok kez bahsedilen Erzurum'dan veya belki de, Basilakes tarafından Suriye ve Ermenistan'dan getirilmişlerdi⁷⁶.

Bulgarların varlığı⁷⁷, Batı birliklerinin mevcudiyetiyle açıklanabilir.

Böylece Bizans, uzun yıllar Küçük Asya'da kalan Bryennios tarafından kumanda edilen batılı tagmalar tarafından⁷⁸, doğulu tagmalar ki onların içerisinden yalnızca Kapadokya tagmasından açıkça bahsedilmiştir⁷⁹ ve de Andronikos Dukas'ın emrine verilmiş Arkhon tagması ile elit birliği⁸⁰ tarafından temsil edilmiştir.

Bu ordunun, paralı askerler Ahlat'ta olduğu için onlar hariç olmak üzere (Hetairie askerleri hariç) sırf Bizanslılardan -şüphesiz en kalabalık grup- ve mütteliklerinden oluşması kayda değerdir⁸¹. Dolayısıyla, asker alımı düşündüğümüz kadar heterojen değildi⁸². Basileus'un savaş günü elindeki toplam birlik mevcudunu tahmin etmek güç. Bize sayıları veren tek

72 M. ATT. s. 87, kendisi, X. Konstantinos döneminde İmparatorluk içerisine Oğuzların yerleştirilmesinden detaylı olarak bahseder - bu onun tarihinde kesin terimini kullandığı tek zamandır.- Onlar Makedonya'ya yerleştirildiler ve *σύμμαχοι*, kaldılar, aynı şartlar altında yerleştirilen komşuları Peçenekler gibi o zamana kadar Romalılarla müttelik oldular.

73 ZONARAS, s. 699. Oğuzların “τι σύνταγμα” diye bir şeyinden bahseder ki onlar Türklere geçmiştir. MATTHIEU D'EDESSE, s. 169 o sol kanadın Peçeneklerden sağ kanadın ise İskitler'den oluştuğunu ve onların savaşta ihanet ettiğini söyler ama onun şahitliği, her zaman olduğu gibi, reddedilir.

74 M. ATT. s. 151.

75 ARISTAKES, s. 126.

76 BRYENNIOS s. 107 ve ARISTAKES s. 126, orada şüphesiz Ermeni birlikler içerisinde Basilakes'in grubunu bilmek gerekir ki onlara Diogenes önce kızmış fakat sonrasında onların cesaretini ve değerini anlamıştır.

77 MATTHIEU D'EDESSE, s. 166.

78 M. ATT. s. 122.

79 Fakat MATTHIEU D'EDESSE, (s. 161) Bitinya'dan, Kapadokya'dan, Kilikya'dan (Ermeniler?), Antakya'dan, Trabzon'dan gelen birliklerden bahseder.

80 BRYENNIOS, s. 115. Andronikos Dukas'ın elinde de hetairiesler vardı ki onların askere alınışı kesin olarak bilinmiyor: Elit, Rum veya yabancı -en muhtemel- unsurlar. Bkz. Helene Ahrweiler, “9-10. yüzyıl Bizans İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar”, le Bulletin de Correspondance Hellenique, t. 84 (1960), s. 27.

81 SKYLITZES Continue, s. 144: Tarkhaneiotos yardımı gidecek “Οὐζοις, χαί τοῖς Φράγγοις χαί παντί τῷ μισθοφορικῷ.” Böylece SKYLITZES Zeyli'nden paralı askerler tarafından, İmparatorluk sınırları dışından toplanmış tüm askerler anlaşılır; stratiotes ve *σύμμαχοι*'lerin aksine. Bizanslılar, Ahlat'a gönderilen paralı askerlerin, ordunun elit kısmını oluşturduğunu düşünüyor: SKYLITZES Continue, s. 144; M. ATT... s. 149; PSELLOS, II. s. 162.

82 Bkz. K. AMANTOS. Σχέσεις Ἑλλήνων χαί Τούρκων, Atina 1955, I, s. 30 veya A. N. Diomidis, βυζαντινά μελέται, Atina, 1942, III, s. 204.

kaynak olan Müslüman kaynaklar güvenilir değildir, zira onların müellifleri düşman ordusunun mevcudu hakkında tam bilgiye sahip olamadılar. Bizim bulduğumuz bir olgu hakkında ısrarcılar: Bizans ordu mevcudunda savaştan önceki kesinti. Onların bir tanesine göre, Diogenes 300.000 yerine yalnızca 100.000 askere sahipti⁸³. Biliyoruz ki, Bryennios batı tagması ile sol kanadı, yani tüm ordunun neredeyse dörtte birini oluşturuyordu. Bu sol kanadın mevcudu 15.000 olarak tahmin edilebilir ki bu bildiğimiz kadarıyla, 1077'de VII. Mikhael'e tüm batıyı arkasında sürükleyerek isyan eden Bryennios'un elindeki asker mevcuduyla aynıydı⁸⁴. Bu durum, Diogenes'e, seferin başındaki 100.000 kişi üstünden, Malazgirt'te mevcut 60.000 kişilik bir ordu veriyordu⁸⁵. Bu tahmin, konjonktürle ilgili olsa da, bu ordunun 11. yüzyılda toplanmış en kalabalık ordu olduğu⁸⁶ ve Diogenes'in Malazgirt'te sayısal üstünlüğe sahip olduğu sonucuna varılmasını sağlıyor ki bu da Sultan'ın yersiz olmayan korkusunu ve Basileus'un savaşta yine de her şeyi riske etme kararını açıklıyor.

Bu ordunun savaştan önceki, Bryennios ve Basilakes'in karıştığı hadiselerde verdiği kayıplar ve Oğuzlardan kaynaklı kayıpları nelerdi? İlk olarak, Bryennios ve Attaleiates çelişkili anlatımlar sunar, ama Bryennios'un büyükbabasına, tersinden ziyade Basilakes'i o kurtarmış gibi göstererek önemli bir pay biçtiğinden şüphelenilebilir⁸⁷: Zaten olay her şeye rağmen çok sınırlıydı⁸⁸, Basilakes'in tutsak edilmesi kendi kişisel hatasından kaynaklanıyordu. Kamp dışında yerleşmiş Oğuzlar ve paralı askerlere yönelik gece saldırısı, birazcık maddi sonuç yarattı -ama daha önemli etki ordunun morali üzerinde oldu-, çünkü Oğuzlar, Türklerin kampa girmeye yönelik herhangi bir cesareti ya da kabiliyeti yokken, kampa döndü⁸⁹.

Yani, 26 Ağustos'tan öncesinin hiçbir önemi yok. Savaşın başlaması geç oldu, zira günün ilk kısmında Türkler savaşmak için istek göstermedi; yani Basileus ilerledi ve hava karardıktan sonra geri dönüşten korkarak birliksiz kaldığını bildiği kampa geri dönüş

83 Tahminler: İbnü'l-Esir'e göre 200.000, İmadüddin ve el-Fariki'ye göre 300.000; Sibt'a göre 400.000. Bkz. R. Grousses, *Histoire de l'Arménie*, Paris 1973, s. 625 ve Cl. CAHEN, *Mantzikert*, s. 631.

84 K. AMANTOS, a.g.e., s. 30 bu tahmine nasıl ulaşıldığını belirtmeden, aynı sayıyı veriyor.

85 ANNE COMNENE. I. s. 20, BRYENNIOS, VII. Mikhael'i savunan Aleksios Komnenos karşısında, 5.000 kişiye yükseltmiş bir sağ kanada, 3.000 kişilik sol kanada, tahmin edilemeyen, fakat kanatlardan daha az olamayan, 5.000-7.000 kişilik bir merkeze sahipti. Bu 15.000 kişi içerisinde, hetairie ve arkhonlardan oluşan bir kısmı atmak gerekir, ki bunlar Malazgirt'te Andronikos Dukas emrindeydi: Fakat 1071'deki seferin daha komple olduğunu, sol kanat için 15.000 kişi civarı bir sayıyı koruyacağımızı ifade edelim.

86 Yerel harekâtların çoğu birkaç bin kişiyle, İmparatorluk içerisindeki seferler ise birkaç on binle yürütüldü: fakat Bizanslı yazarlar, düşmanın sayısını gönüllü olarak verse de, büyük harekâtlardaki Bizans mevcudunu açıklamaya isteksizdirler. Aleksios Komnenos'un elinde, BRYENNIOS veya Basilakes karşısında, net bir sayısal üstünlük yoktu, ordusu 15.000-20.000 kişiden oluşuyordu, ANNE COMNENE, I, s. 20.

87 Onun anlatımında BRYENNIOS ile ilgili olan bölüm, savaşın kendisiyle eşit miktarda yer alır.

88 M. ATT. s. 154. “χατ ὀλίγους γάρ ἀλλήλους συνέπιπτον”. Türklerin sakinleşmesi için, Basilakes'in Erzurum'dan küçük bir birlikle çıkması yeterlidir. BRYENNIOS burada birçok Türk ve Romalının öldürüldüğünü söyler, lakin BRYENNIOS'un 115. sayfasında yer alan bilgileri dikkate almamalıyız, çünkü kendisinin de söylediği gibi, BRYENNIOS birliklerinin büyük kısmını zayıfsız geri getirmişti.

89 M. ATT. s. 156.

emri verdi ve savaşın belirleyici kararını verdi. Attaleiates'e göre⁹⁰, Andronikos Dukas, Diogenes'in tüm ordusunu panikleterek ihanet etti, çünkü bu olmadan durabilirdi. Bryennios'a göre, Bizanslıların çevresini kuşatan Türkler onlara her taraftan saldırdı; Alyates'in emrindeki sağ kanadın, sonra Andronikos Dukas'ın emrindeki ihtiyat kuvvetlerinin ve en sonunda da Bryennios'un emrindeki sol kanadın kaçmasına neden oldu. Bryennios, torunuyla evli olduğu Andronikos'un ve Alyates'ten önceki son pes eden olan kendi büyükbabasının suçsuzluğunu kanıtlamaya çalıştı. Attaleiates'in anlatımı daha olasıdır. Şüphesiz, Bryennios'un belirttiği gibi, Türkler, kendi savaş taktikleri gereği, Basileus'un ilerlemesine izin vermişti, ama bu kuşatma birleşik bir ordu karşısında sonuçsuz kaldı, çünkü bu durumda Türk okları pek etkili olamadı⁹¹. Dahası, Diogenes gibi tecrübeli bir komutan⁹² bu savaş taktiğini bilmiyor olamazdı, çünkü bunu batıda Peçenekler karşısında da görmüştü. Fakat Dukas'ın hareketi, Diogenes'in elinde en tecrübesiz, yani paniklemeye en müsait olanların⁹³ olmasıyla birleşince, Türklere bir karşı atak şansı verdi.

İhtiyat kuvvetleri, Basileus'un çabaları sonucu Türkleri, hala tutulabildiği sırada, savaş hattını merkezde tutabilmek için beklenmedik biçimde savaş alanını terk ederek fazla zayıta maruz kalmadılar. Dukas, Romanos'un azline katılmak için, şüphe çekmeden İstanbul'a gitti. Bryennios'un birliklerinin akıbeti bilinmiyor, ama kendisi esir düşmekten kurtuldu ve batı birlikleri takip eden yılda Balkanlar'da Slavlar ve Peçenekler'e karşı savaşabilirdi ki bu da onların yeterince kalabalık, eğitilmiş ve tecrübeli oldukları anlamına gelir.

Peki ya savaşın yükünü en çok çeken askerler? Yani, Alyates'in komutası altındaki askerler ve bizzat İmparatorun emrindekiler: Küçük Asya birlikleri, özellikle de Kapadokya ve şüphesiz elit tagması, mesela Scholes gibi, İmparator'un etrafındaki Stratelates'ler⁹⁴. Attaleiates, Basileus'un akıbetini soruşturduğunda, ne o sırada düzenli biçimde geri çekilen Kapadokyalılar, ne de İmparatorluk atlıları (daha önceden bahsedilen tagmalar mı?) onu kesin

90 M. ATT. s. 161.

91 Diğerleri arasında bir örnek, Comnene, III, s. 204-5. Aleksios Komnenos Türklere karşı seferden dönerken, ordusunun Türkler tarafından kuşatıldığını gördü, fakat Aleksios'un ordusunun düzenini bozmayan Türkler, Roma ordusunu dağıtmaya muktedir değildi. Bu yüzden, Türk atlılarının karşı konulmaz üstünlüğü fikri ile onların okçuluk sırasındaki hareketliliği ve hızı ortaya konulmalı. Cf. bu konuda W. E. KAEGI, "The Contribution of the Archery to the Turkish Conquest of Anatolia", *Speculum*, XXXIX 1964 s. 96-108. Eğer Bizanslılar ve Frenkler tarafından Türklere karşı Küçük Asya'da yapılan savaşlar beraber düşünüldüğünde, Türklerin sık sık altta kaldığını, hatta Malazgirt'te bile atları öldürülen Cuiras atlılarını yenemediklerini görürüz: Aslında Diogenes ve ekibi uzun süre direndi, fakat kuşatıldığı için pes etmek zorunda kaldı. Sonunda, Basileus herhangi bir zararlı sonuçlanmadan, bu şekilde bir çıkış gerçekleştirmişti.

92 Cf. *Gesta Roberti...* s. 164, 32'ye doğru: Diogenes, ihtiyatlı olarak nitelendirilir. M.ATT. s. 114 Diogenes'i, Hierapolis'te yenilen Arap atlıları kaçarken takip edecek cesarete sahip olmadığı için, fazla ihtiyatlı olmakla suçluyor.

93 M. ATT. s. 112-113. Halep Emiri tarafından Hierapolis önlerinde saldırıya uğradığı ve kuşatıldığı benzer bir durumda Diogenes, korkmuş birliklerinin düzenini sağlamıştı.

94 Hierapolis kuşatması sırasında, Diogenes'in yakınında özellikle bu birlikler vardı: cf. M. ATT. s. 112 ve SKYLITZES *Continue*, s. 129.

biçimde bilgilendiremediler⁹⁵. Attaleiates'in anlatımındaki; Türklerden kaçan Romalıların kampa doğru geri çekilmeleri, Türkler tarafından tamamlanan kuşatmanın geç geldiğini ve ordunun küçük bir kısmını kapsadığını kanıtıyor.

Elimizdeki kanıtlar, Küçük Asya birliklerinin büyük ölçüde yok olmaktan veya esir düşmekten; Sultan tarafından bırakılan Diogenes'in gücü geri almayı, Tokat'a ilerlemeyi ve Küçük Asya birliklerinin (özellikle Kapadokya) ve onların komutanı proedros Alyates'in -dolayısıyla o da Malazgirt'ten kaçmıştı- desteğini istediği ölçüde kurtulduğunu gösteriyor⁹⁶. Kısa bir süre sonra, ilk yenilgisini almasının ardından, Attaleiates, Diogenes'in, bu kadar kalabalık bir orduyla İstanbul'a yürümek yerine Kilikya'ya sığınarak bir hata yaptığını değerlendiriyor⁹⁷.

En şaşırtıcı olan şey, Diogenes'in öncelikli rakibi olan Konstantinos Dukas'ın askerlerinin de, çoğunlukla Küçük Asya kaynaklı olmasıdır. Konstantinos, İstanbul'da bulabildiği bütün birliklerle gitti ve elinde Küçük Asya şehirlerinden asker toplama belgesi olması sayesinde, büyük bir orduya etsin diye, Tokat'a doğru giderek asker topladı⁹⁸. O, kendisine Alyates'in Frenklerin katılmasını sağlamış olan Krispinos'un desteğini alamadı ki onun kampı da Tokat'ta kuruluydu⁹⁹ ve elinde hiç batılı birliği yoktu¹⁰⁰. Yani, 1071 sonbaharında ve 1072'de, Küçük Asya'da, iki düşman kampın birbirini öldürmesine yetecek büyüklükte asker bolluğu vardı.

Savaşın içinde en yoğun bulunmuş grupların hayatta kalışının nedenlerinden biri, takip şartlarında aranmalıdır¹⁰¹. Takip, geç bir saatte yaşandı; asıl savaş erken başlamadığından¹⁰², takip uzun süreli olamadı ve gece kaçanlara yardımcı oldu¹⁰³. Kampın ve zenginliklerinin yağmalanması, Sultan'ın birliklerinin bir kısmının dikkatini askeri operasyonlardan ayırdı¹⁰⁴.

95 M. ATT. s. 162: τῶν συν αὐτῷ (basileus) Καπαδοχῶν πολλοὶ χατὰ μοίρας τινὰς ἐχρεῖσε ἀποφοιτῶν... s. 162-163, τῶν βασιλιχῶν ἵππων πολλοὶ μετὰ τῶν ἵππων ἐπαναστρέφοντες μὴ ἰδεῖν τὸν βασιλέα...

96 M. ATT. s. 170. πολλοὺς τῶν Καπαδοχῶν.

97 M. ATT. s. 172. μετὰ τοσούτου πλῆθους.

98 M. ATT. s. 170. ὁς (Konstantinos Dukas) ἄλλους τῶν ἐπαρχιῶν συλλεξάμενος ἀδράν τινα δύναμιν ἐδοξε συναρροχέειν. BRYENNIOS, s. 127. “πλήθος αὐτῷ συνερρηχότος στρατηγικῆς φάλαγγος.”

99 M. ATT. s. 171. Birçok Frenk'in Küçük Asya'daki varlığı normal, çünkü Roussel ile birlikte onların Türklerle bütün savaşlardan kaçındığını gördük.

100 M. ATT. s. 173. Onlar Diogenes ile savaşmamaya kararlıydı.

101 Savaşta en ağır kayıplar, savaş sırasında değil, takip sırasında verilir ki bu, tek başına, bir ordunun yok oluşuna sebep olabilir. Böylece, M. ATT. s. 114-115 Hierapolis önündeki savaşta Halep Emiri karşısında tamamen galip durumdaki Diogenes'in, takibi durdurup kesin zaferi engellemesine hayıflanmaktadır.

102 M. ATT. s. 129: Bu durum, Diogenes tarafından Kapadokya'da yenildiklerinde Türklerin işine gelmişti, ve gece sayesinde kaçabilmişlerdi.

103 M. ATT. s. 161 ve SKYLITZES Continue s. 148.

104 Bütün tarihçiler bu konu hakkında hemfikirler: BRYENNIOS, s. 119. Müslüman müellifler Sultan'ın askerlerinin her şeyi kendileriyle beraber götürmediğini doğrulamaktadır; Bkz. CAHEN. Mantzikert... s. 635. Guillaume d'Appulie, Gesta Roberti... III. 33-49'a doğru, Bu yağma, İmparatorun askerlerinin kaçışını sağlamak için kullandığı bilinçli bir stratejidir.

Sonunda, Romalılar Malazgirt Kalesi'ne sığınmayı başardı ki Diogenes oranın mülkiyetinin ve savaştan önce Türklerin eline geçmemesinin teminine özel önem göstermişti. Bu askerler, kendilerini ancak Diogenes'in özgürlüğünün ardından kurtarabildiler¹⁰⁵.

Savaş sırasında maruz kalınan kayıpları gösteren son gösterge, Attaleiates'in bize sağladığı, öldürülen veya esir alınan ünlü şahsiyetleri gösteren liste¹⁰⁶. O yalnızca üç üst düzey isimden bahsetmiş: Ἰ ἐπὶ τῶν δεήσεων, Leon, öldürülen protosekretre ve magistros Eustraitos Choirospaktes ve esir edilen Basil Malese. Bunlar, askeri fonksiyonu olmayan sivil yetkililerdi. Attaleiates'in de içinde bulunduğu imparatorluk mahkemesinin geri kalanı, Trabzon'da gemi kiralama haricine bir problemle karşılaşmamış gibi görünüyor. Ermeni Khadab¹⁰⁷ ve daha önceki olayda esir düştüğünü gördüğümüz Basilakes haricinde, herhangi bir üst düzey komutanın ortadan kaybolduğuna dair bir bilgimiz yok¹⁰⁸. Esir düşenlerden bazıları Romalılarla aynı zamanda, diğerleri ise bir ya da iki yıl sonra, serbest bırakıldı¹⁰⁹.

Böylece, Bizans ordusunun Malazgirt'te verdiği zayıflığı tam olarak tahmin edemiyoruz. Fakat ordusunun yarısının neredeyse hiç savaşa katılmadığı ve kalanların da büyük bölümünün kaçabildiği göz önünde bulundurulduğunda, birliklerin en fazla çeyreği öldürüldü veya esir edildi -ki bu göz ardı edilebilir bir sayı değildir- fakat daha sonrasında esirlerin serbest bırakıldığı da unutulmamalı, çünkü bu kesin kayıp oranını %10, hatta sefer için toplanan tüm orduyu düşündüğümüzde %5 yapar. En fazla kayıp veren birlikler, Ermeni piyadeler -çünkü atlılar kadar hızlı olamadılar- ve İmparatora en yakın olan tagmataydı¹¹⁰.

Dolayısıyla, Diogenes'in ordusu yok edilmekten ziyade dağıtıldı ki bu da Sultan tarafından gösterilen itidali açıklar¹¹¹.

Malazgirt yenilgisinde ortadan kaybolanların listesiyle, Dyracchion Savaşı'ndaki kayıpların karşılaştırılması, aydınlatıcıdır. Orada da, büyük bir ordu toplamaya yönelik

105 M. ATT. s. 166.

106 M. ATT. s. 167.

107 Karşılaştırınız: Cl. CAHEN. Mantzikert... s. 631. Müslüman müellifler, birçok Patrices'in yakalandığından bahseder. Fakat bu unvan artık, üst düzey askeri sorumluların değildir: BRYENNIOS, Basilakes magistroi idi, Alyates proedros idi. Bu, Diogenes'in ordusunun 5000 Exarques, 30 büyük kişi, Dükler, Kont ve Patricesler içermesi gibi, kalıplaşmış bir ifadedir.

108 Karşılaştırınız: MATTHIEU D'EDESSE, s. 169. bundan bahseden tek kişi.

109 Basilakes VII. Mikhael döneminde batıda görevdeydi ve Basile Malases Roussel de Bailleul'a katıldı.

110 Malazgirt'ten sonra Stratelatailer tagmasıyla ilgili daha fazla bahsedilmemiş. Fakat öncesinde, tek bir bahsedilme biliyoruz, cf. supra. s. 25. not 96. Böylece, onun yok oluşu kesin değildir. Aynı kaniya Scholes tagmasıyla ilgili de varabiliriz, 1072 haricinde, Andronikos Dukas Scholes'in Domestik'i idi, fakat bu unvanın tagmanın efektif komutasını beraberinde getirdiği söylenemez. Cf. BRYENNIOS, s. 133-135. ennios, s. 133-135.

111 Cl. CAHEN. Mantzikert... s. 637, tüm Müslüman ve Hristiyan kaynakların Sultan Alp Arslan'ın cömertliği üzerine yorumlarını ve Sultan'ın Müslüman ve Hristiyanlara ait iki ebedi İmparatorluk fikrini koruduğunu belirtir. Eğer Sultan, Bizans'ı değişmez olarak gördüyse, bunu Malazgirt gününde görmüştür, çünkü bütün beklentilere karşın kazandığı zafer, Bizans güçlerini kesin biçimde zayıflatmadı.

askeri çaba vardı ve İmparator Aleksios orduya Normanlar karşısında bizzat komuta ediyordu. Orada, kayıplar, yalnızca komutanları Nampites'in kaçmasıyla, ama Varangların tamamen öldürülmesiyle sonuçlandı; sonra Robert Guiscard Bizans falanksına saldırınca, onu parçalara ayırdı. Ve savaşta, X. Konstantinos Dukas'ın oğlu Konstantinos, Nikephoros Synadenos, Nikephoros Paleologos, Zacharias, Aspietes ve Komnene belirtmekten kaçındığı diğerleri öldü¹¹². Apulieli Guillaume'a göre, yalnızca Bizans birlikleri 5.000 kişi kaybetmiştir ki bu sayıya Türk müttefiklerinin kayıpları¹¹³ ve esir alınan askerler dâhil değildir. Askeri olarak bakıldığında, Aleksios'un elindeki birliklerin sayısına oranla, bu savaş Malazgirt Savaşı'ndan çok daha yıkıcıdır.

Malazgirt Savaşı, Diogenes karşıtları için, onu tahttan indirmek üzere son şansı temsil eder. Andronikos Dukas Malazgirt'ten kaçış sinyali verdiğinde, kesinlikle İmparator'a ihanet ediyormuş hissini değil, tersine, Dukas ailesinin, gaspçı Diogenes tarafından tehdit edilen meşru haklarını savunduğu hissini taşıyordu¹¹⁴. Bu hareketinin, bütün Küçük Asya'nın Türklerin eline geçmesine yol açacağını düşünmüyordu, çünkü bu askeri hareketinin ödülü olarak, kendisine Milet bölgesinde geniş alanlar verilmesini tercih etti¹¹⁵.

Yani, Malazgirt Savaşı bir askeri felaket değildi, zira savaş, İmparatorluk ve düşmanları arasındaki güç dengesini derin biçimde değiştirmede ve Diogenes'in özgürlüğünün akabindeki iç savaş kesinlikle daha ölümcüldü. İç savaş, Bizans topraklarında gerçekleşti ve Diogenes'in askerleri iki sefer, çok ciddi kayıplar vererek yenildiler: Tokat'ta, sırf Küçük Asyalı Bizanslılardan oluşan ordu pahasına ve Kilikya'da¹¹⁶, Bizanslı ve Ermeni askerler pahasına. Bizanslıların kendileri, bu iç savaşı Malazgirt Savaşı kadar zararlı kabul ederler. Bryennios ve Psellos, bu fırtına (Malazgirt) henüz dinmeden, bir başka gürültülü fırtınanın koptuğunu ki bunun da Diogenes'in kurtuluşu olduğunu söyler¹¹⁷.

112 ANNE COMNENE, I. s. 161; ZONARAS s. 735 tarafından onaylanıyor.

113 Gesta Roberti, s. 226.

114 Diğer örneklerde, iç çekişmeler düşman karşısında savaş alanında çözüldü. Mesela, 22 Haziran 813'te doğu ordusunun komutanı Ermeni Leo'nun İmparator I. Mikhael Rangabe'yi desteklemeyi bırakması, Bizans'ın çok ağır yenilgisine sebep oldu; aynı Leon üç hafta sonra İmparatoru tahttan indirdi: cf. Theophane Continue, ed. Bonn. s. 15. Daha kapsamsız bir başka örnek: Malazgirt'ten iki yıl sonra, Sezar Ioannes Dukas'ın geri kuvvetlerinin sol kanadını komuta eden N.Botaniates, Sezar ile anlaşmazlığını göstermek için, savaşın kritik bir anında savaş alanını terk etti. Cf. BRYENNIOS, s. 171.

115 MIKLOSICH-MULLER, Acta et diplomata graeca meddi aevi, Vienne 1860-1890, VI. s. 1-2.

116 M. ATT. s. 170. Tokat'ta Diogenes ile birlikte gelen birçok Latin, Krispinos ile savaştan önce gitti; dolayısıyla ölen askerler Bizanslıydı. Bkz. BRYENNIOS. s. 127: İki taraftan birçok kişi cesurca savaşarak öldü. Bkz. PSELLOS. s. 167. Kilikya'da da önemli kayıplar oldu. Krispinos'un görevi, Chatatourios'un atlılarının yerini kaybetmesine ve piyadelerinin dağılmasına, ikisinden de çok sayıda ölü ve esir verilmesine sebep oldu. Bkz. PSELLOS. II. s. 170

117 Diogenes'in Sultan tarafından serbest bırakılmasını felaket olarak niteleyen görüş, Dukas taraftarlarının yaşadığı memnuniyetsizliğin yoğunluğunu gösterir, çünkü onlar Diogenes'den Malazgirt'te tamamen kurtulduklarını düşünüyordular ve Sultan'ın merhametini öngöremediler. Onların mantığı yalnızca iç politika hesaplarını göz önünde bulunduruyor, dış politika ilişkilerini ise hesaba katmıyordu, zira bu açıdan, Diogenes'in özgürlüğü tatmin edici bir haber olarak görülebilirdi.

Savaşın askeri öneminin azalmış olması, diğer alanlar üzerinde derin etkilere sahip bir olay olarak kalmasını engellemez: Politik açıdan; İmparatorluk içinde 10 yıl sürecek bir iç savaşın başlaması; ekonomik açıdan, seferin çok yüksek maliyeti ve kamp alanının düşmanlar için verimli bir yer olması ve VII. Mikhael'in hükümrânlığı döneminde yaşanan finansal sorunların sebeplerinden biri olması ve son olarak, psikolojik açıdan, bir İmparatorun Müslümanlar tarafından ilk defa esir edilmiş olması. Sultan, Diogenes'e karşı gösterdiği bütün iyi duygulara rağmen; Müslüman İmparatorun Hıristiyan'a üstünlüğünü göstermek için, Basileus'tan birçok kez halkın önünde kendisini eğilerek selamlamasını istemiştir¹¹⁸.

Malazgirt Savaşı, ağır sonuçlarına rağmen, Küçük Asya'nın Türklerin eline geçmesini açıklayamaz. Bizans ordusu önceden daha ağır yenilgilere uğramıştı, başka yenilgilere de uğradı fakat İmparatorluk çökmedi. Küçük Asya'nın kaybedilmesi konusunda Diogenes, günah keçisi olmuştur. O suçlandııkça, haleflerinin sorumluluğu kalkmaktadır. Bu yaklaşım, Psellos gibi bir muhalifte belirgindir ve bu anlaşılabilir; fakat aynı yaklaşım Komnenos döneminin resmi pozisyonunu ifade eden, Bryennios'da da bulunabilir, zira buradaki problem, I. Aleksios'un Küçük Asya'daki sorumluluğunu saklamaktır¹¹⁹.

Selçukluların Küçük Asya'ya yerleşim süreciyle ilgili Müslüman tarihçilerin, İmparatorun bizzat aldığı bu yenilgiden başka bir açıklaması yok. Aksi takdirde, Malazgirt'i takip eden ve Türk gücünün Roma'da yerleşmesine ve sağlamlaşmasına imkân sağlayan çeyrek asırda¹²⁰, Türklerin Bizanslılara üstünlük sağladığı bir başka dikkat çekici ve şanlı savaştan bahsedemezlerdi, çünkü Türkler köylere yavaş yavaş sızdılar ve şehirler onlara bizzat Bizanslıların kendileri tarafından açıldı¹²¹.

118 M. Attaleiates, İmparatoru düşmanın ellerine bırakılmış görmenin utancında, yenilginin utancından daha çok ısrar ediyor.

119 Anna Komnena, Çaka Bey'e karşı yapılan seferlerin öncesinde, Küçük Asya ile ilgili neredeyse hiçbir şey söylemiyor.

120 Burada, I. Aleksios'un 1081'de gelişinin, İmparatorluğun Küçük Asya'daki gücünün düşüşünü durduramadığını belirtmek gerekiyor.

121 Cf. *Revoltes de Nicephore Botaniates et Nicephore Melissenos*.

Malazgirt Savaşı Sırasında Bahsedilen Kişilerin Prosopografisinin Unsurları

Theodōros Alyates¹²². Malazgirt'te sağ kanadı komuta eden, Kapadokyalı büyük askeri değer. Daha önceki kariyerini bilmiyoruz. Malazgirt'ten sonra Diogenes'in kurtuluşuna destek veren Kapadokyalı birliklere komuta etti, fakat Tokat önünde yenildi, yakalandı ve gözlerine mil çekildi (kör edildi.)¹²³ Ailesinin diğer üyeleri bilinmektedir¹²⁴.

Nicophoros Basilakes. Ermeni kökenlidir¹²⁵. Tarihte, Malazgirt Savaşı arifesinde Erzurum'un δοῦξ [douks] ve magistrosu olarak yer alır fakat öncesinde uzun bir askeri kariyere sahiptir; o, onurlu bir magistrostu, o, zamanın en önemli generallerine verilen ödüllerden bir tanesine sahipti ve cesaretiyle nam salmıştı. Malazgirt'te Erzurum bölgesinin askerlerine komuta etti ve heyecanlı geri çekiliş sırasında Türkler tarafından yakalandı. Sultan tarafından serbest bırakılmasının ardından, hiyerarşideki yükselişine devam etti. Paflagonya'nın komutanlığına geldi¹²⁶, VII. Mikhael yönetiminde proedros, sonra da protoproëdre oldu. VII. Mikhael tarafından Dyrachion Dükü olarak Nikephoros Bryennios'un yerini almak üzere aday gösterildi¹²⁷ fakat o, VII. Mikhael ve halefi III. Nikephoros'a karşı isyan etti. Aleksios Komnenos tarafından, III. Nikephoros adına, mağlup edildi, yakalandı ve gözlerine mil çekildi.

Nikephoros Bryennios. Bryennios'un oğlu, VII. Mikhael'e isyan etti, ondan ilk defa Malazgirt Savaşı ile ilgili bahsedilmiştir, fakat onun Magistrelilik onuru ve tüm Batının Düklüğü görevi¹²⁸ çok güçlü bir askeri tecrübeye işaret eder. Malazgirt'in ardından, VII. Mikhael tarafından Bulgaristan Dükü¹²⁹ ve sonra Dyrachion Dükü olarak atandı¹³⁰. Buna karşın kardeşi Ioannes'in desteğiyle birlikte, VII. Mikhael ve III. Nikephoros'a karşı isyan etti, yenildi ve gözlerine mil çekildi. İmparator I. Aleksios Komnenos'un sözü dinlenen bir

122 İsim, ZONARAS, s. 705 tarafından verildi.

123 BRYENNIOS, s. 127 ve M. ATT. s. 170-172; ZONARAS, s. 705.

124 Diğerleri arasında, Anthes Alyates, ki Bardas Skleris II. Basileios'a karşı isyan ettiğinde onun destekçisidir. Bkz. SKYLITZES. ed. J. Thurn. Berlin. 1973. s. 315 ve 318. Alyates'lerin biri Aleksios Komnenos döneminde, Bohemond'un askerleriyle savaşırken öldürülmüştür. Bkz. ANNE COMNENE. III. s. 105. Sonra, bir Ioannes Alyates, Sebastos, 12. yüzyılın sonunda yaşadı, sigilografi aracılığıyla bilinmektedir. V. Laurent, Bulles Metriques. n° 570, 701, 713.

125 MATTHIEU D'EDESSE, s. 169.

126 BRYENNIOS, s. 217.

127 Basilakes'in askeri kariyerindeki değişimi, onun sakladığı damgaları sayesinde takip edebiliyoruz. Cf. Zacos. n° 2691: Basilakes magistre, vestarque ve dük (Diogenes yönetiminde) idi; n° 2692, proedre ve Paflagonya Dükü idi; n° 2692, protopoedre ve VII. Mikhael yönetiminde Dyrachion Dükü idi. Ailesinin üyelerinden Manuel Basilakes biliniyor, onun yeğeni veya erkek kardeşi idi: cf. BRYENNIOS. s. 293. ve I. Aleksios'a karşı komploda bulunan Georges Basilakes: Bkz. ANNE COMNENE. III. s. 69 ve Manuel Komnenos yönetimindeki bir Nikephoros Basilakes: Bkz. Kinnamos, Bonn, 1836, s. 176-177.

128 BRYENNIOS, s. 107

129 BRYENNIOS, s. 212.

130 BRYENNIOS, s. 212; ZONARAS, s. 715; M. ATT. s. 242.

danışmanı olarak devam etti ki İmparatorun kızı Anna, Nikephoros Bryennios'un torunu ile evliydi¹³¹.

Eustratios Choirospaktes. Esas olarak Psellos'un yazışmaları vasıtasıyla bilinir¹³², magistrostu, Kamu Postası/Maliye Bakanlığı yardımcısıydı ve Diogenes'e askeri seferlerinde eşlik etti. Bu ailenin diğer mensupları 11. yüzyılda bilinir¹³³.

Romanos Diogenes. Bir komplonun akabinde intihar eden Konstantin Diogenes'in¹³⁴ oğlu ve III. Romanos Argyros'un yeğeni. Kariyerine IX. Konstantinos döneminde Balkanlar'da başladı. Özellikle X. Konstantinos döneminde Sofya Dükü olarak öne çıktı¹³⁵. İmparatoriçe Eudokia'ya karşı komploya giriştiğinde hâlâ bu görevdeydi ve görevden alındı¹³⁶. 1 Ocak 1068'de tahta çıktı ve 26 Ağustos 1071'e kadar İmparatorluğu yönetti. Savaştan birkaç hafta sonra sultan tarafından serbest bırakıldı fakat tahtını geri alamadı ve takip eden iç savaşı kaybetti. Adana'da hapsedildi, kendisine verilen bütün sözlere rağmen gözlerine mil çekildi ve yaralanmasının ardından kısa bir süre sonra öldü¹³⁷. Üç oğlu vardı: En yaşlı olan ve Antakya önlerinde öldürülen Konstantinos¹³⁸ ve iki Porfirogennetos (hükümdarlık sırasında doğan çocuk), Leon ve Nikephoros. Nikephoros, orduda çok popülerdi ve I. Aleksios'a karşı komploya girişti¹³⁹.

Andronikos Dukas. Sezar Ioannes Dukas'ın en büyük oğlu, Romanos Diogenes'in politikasının muhalifi, Diogenes'e Malazgirt'te ihanet etti, sonrasında ona karşı ikinci seferi yönetti ve onu esir aldı¹⁴⁰.

Khadab. Malazgirt'te öldürülen bu "soylu Ermeni'yi" tanıyan tek kişi Urfalı Mateos'tur¹⁴¹.

Leon, ó ἐπὶ τῶν δεήσεων. Yalnızca Psellos'un yazışmaları vasıtasıyla bilinir, Patras Başpiskoposunun yeğenydi ve çok kültürlü bir adamdı. Diogenes'in politikasını destekledi ve bunun sonucu olarak bundan şikâyet eden Psellos'tan uzaklaştı¹⁴². Malazgirt'te öldü.

131 Edirmeli bu ailenin diğer üyeleri 11.yüzyılda bilinir: Konstantin BRYENNIOS, Theophylakte BRYENNIOS, Valatzes-BRYENNIOS. Bkz. P.Gautier, l'introduction à l'Histoire de Nicephore BRYENNIOS'da, s. 16. not. 3.

132 Sathas, Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, V. s. 372. ve s. 455; E. Kurtz-F.Drexl., scriptora Minora, Milan 1936-1941, II. s. 173.

133 Exkoubitēs'in Arkhonu Leon, Araçlar tarafından alındı, III. Romanos tarafından yeniden satın alındı: Bkz. SKYLITZES, ed. J. Thurn, Berlin, 1973, s. 380 ve s. 383. Konstantin, Hellade ve Peloponnese'nin kiralyacı; Bkz. V. Laurent, Bulles Metriques. ... n°129. Mikhael Choirospaktes, PSELLOS'un bir mektubuyla bilinir. ed. E. Krutz-F. Drexl, II. s. 293-4.

134 ZONARAS, s. 579; SKYLITZES, ed. J. Thurn, Berlin, 1973. s. 385.

135 Cf. N. Banescu. Les Duches Byzantins du Paristrion (Paradounavon) et de Bulgarie, Bucarest 1946, s. 82-83.

136 ZONARAS. s. 684-685; M. ATT. s. 97-98. SKYLITZES Continue, s. 121-122.

137 ZONARAS, s. 705-6; M. ATT. s. 178-179; BRYENNIOS, s. 139-141; SKYLITZES, Continue, s. 154.

138 BRYENNIOS, s. 206.

139 ZONARAS, s. 742; ANNE COMNENE, I, s. 169'dan 185'e kadar.

140 Daha fazla ayrıntı için, Bkz. D. Polemis, The Doukai, A Contributon to Byzantine Prosopography, Londra 1968, s. 55-59.

141 MATTHIEU D'EDESSE, s. 169.

142 PSELLOS, ed. Sathas. Mesaionike Bibliotheke. V. s. 333. s. 451 ve E. Kurtz-F. Drexl, Scriptora Minora, Milan 1936-1941, II, s. 174.

Basile MALÈSES. Mütevazı bir geçmişten gelen yüksek memur. Önce Katotika, sonrasında X. Konstantinos döneminde Armeniakon hâkimiydi. Diogenes yönetiminde de yükselişi sürdü, protovestiaire ve su logothetisi oldu. Malazgirt'te esir düştü, sonrasında Türkler tarafından serbest bırakıldı. VII. Mikhael'in kararlı bir muhalifi oldu ve ona karşı sırasıyla Sezar Ioannes Dukas'ı ve Roussel de Bailleul'u destekledi¹⁴³.

OURSELIOS-ROUSSEL DE BAILLEUL. Bu Frenk, Krispinos'un Hetaireia'sının başına geçerek onun halefi oldu¹⁴⁴. Diogenes'den Ahlat karşısındaki Frenklerin komutanlığı görevini aldı fakat Tarkhaneiotes tarafından Diogenes'e katılmaması için ikna edildi¹⁴⁵. Kariyerinin geri kalanı meşhurdur: VII. Mikhael'e karşı isyan etti, Türklere ve Bizanslılara karşı uzun süre kafa tuttu fakat sonunda Aleksios Komnenos tarafından yakalandı. VII. Mikhael, Roussel de Bailleul'u, Bryennios'un isyan eden birliklerine karşı onun askeri yeteneğini kullanmak için, hapisten çıkarmak zorunda kaldı, fakat o bundan kısa bir süre sonra öldü¹⁴⁶.

IOSEPH TRAKHANEIÔTES VEYA TARKHANEIÔTES. Büyük bir Makedonyalı aileden gelir¹⁴⁷, Magistros unvanına sahipti ve Diogenes'in ordusunun en önemli liderlerinden biriydi¹⁴⁸, fakat Malazgirt'te Türkler ortaya çıktığında, Basileus'un yardımına gelmedi. 1072'de VII. Mikhael onu, Chatatourios'un yerine¹⁴⁹, Antakya'nın proedrosu ve Dükü yaptı ve protopoedre olduktan iki yıl sonra görevdeyken öldü. En az iki çocuğu olduğu biliniyor; Nikephoros Bryennios isyan ettiğinde onu destekleyen Katakalon ve aynı Bryennios'un yeğenlerinden biriyle evli olan Helene¹⁵⁰.

143 Cf. Nicoletta Duye. Basile Malases, 11. yüzyılda Bizans'ın üst düzey memuru. *REB*'de, XXX. 1972. s. 167-168. Basil'in çağdaşı, şüphesiz onun ebeveyni, saklanmış 6 mührü sebebiyle bir İoannes Malases bilinmektedir ki kariyerini I.Aleksios'a kadar Kuropalates onuruyla devam ettirmiştir ve Paristrion valisidir. Bkz. V. Laurent, *BZ*: t. 54. 1961. s. 490. I. Barnea'nın makalesinden rapor, Dobruca'da bulunan bozulmamış Bizans damgaları, dans *Studii çi Cercetari de Numismatica*, III. 1961. s. 323-332.

144 BRYENNIOS, s. 147.

145 ZONARAS, s. 699.

146 Onun kariyeri üzerine, Bkz. G. SCHLUMBERGER, Bizans ordusunda iki Norman Komutan, la *Revue Historique*'de, XVI, 1881, s. 286 sq. ve D. Polemis, The Revolt of Roussel and the Adventures of the Cesar, *BZ*'de, t. 58. 1965. s. 66-88.

147 VII. Mikhael döneminde, bir Basile Tarkhaneiotes doğunun Stratelates'i idi ve SKYLITZES tarafından "tecrübesi, zekası ve ırkıyla, Makedonyalıların en olağanüstü olanı" olarak nitelendirildi. Bkz. SKYLITZES, ed. J. Thurn, s. 496. Bir damga onu magistros olarak göstermektedir. Bkz. G. SCHLUMBERGER, *Sigillographie de l'empire byzantin*, Paris, 1884, s. 705. n° 2 (12. yüzyıldan ziyade, kesin biçimde 11. yüzyılda belirtilmeli). Bir başka ebeveyn Gregoire, bir protopoedre idi: Bkz. G. SCHLUMBERGER, s. 795. n° 3.

148 Birçok tamgaya komuta etti, BRYENNIOS, s. 106.

149 V. Laurent, *Gouverneurs d'Antioche...* s. 249.

150 BRYENNIOS, s. 225 ve G. SCHLUMBERGER, *Sigillographie...* s. 705. n° 1, veya o Kuropalatis idi.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have no conflict of interest to declare.

Grant Support: The authors declared that this study has received no financial support.

Kısa Bibliyografya

I. Kaynaklar

1. Bizans Kaynakları

M. ATT: Michel ATTALIATÈS, *Histoire*, Bonn (=Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae) 1853, s. 147-167.

BRYENNIOS: Nicéphore BRYENNIOS, *Histoire*, éd. P. GAUTIER, Brüksel 1975, s. 111-119.

ANNE COMNÈNE: *Alexiade*, éd. B. LEIB², Paris 1967, I-III.

GLYKAS: Michel GLYKAS, Bonn 1936, s. 609-611.

MANASSÈS: *Chronique*, Bonn, s. 112-118 vers 6560 à 6615.

PSELLOS: Michel PSELLOS, *Chronographie*, éd. E. RENAULD², Paris 1967, II. s. 161-2.

SKYLITZÈS CONTINUÉ: éd. TSOLAKIS, Selanik 1968, s. 142-152.

SKOUTARIÔTÈS: Théodore SKOUTARIÔTÈS, éd. K. SATHAS, *Mésaionikè Bibliothèkè*, VII, Paris 1894, s. 167-8.

ZÔNARAS: Jean ZÔNARAS, *Chronique*, Bonn 1897, s. 696-703.

2. Bizans Dışındaki Diğer Hristiyan Kaynakları

ARISTAKÈS: ARISTAKÈS DE LASTIVERT, *Récit des malheurs de la nation arménienne*, éd. M. CANARD ve H. BERBERIAN, Brüksel 1973, s. 124-128.

BAR HAEBRAEUS: Grégoire ABU'L-FARAJ başka bir deyişle BAR HAEBRAEUS, *Chronique syrienne*, éd. E. A. WALLESE- BUDGE, Londra 1932, s. 220-222.

MATTHIEU D'ÉDESSE: éd. DULAURIER, Paris 1879, s. 166-170.

MICHEL LE SYRIEN: *Chronique*, éd. J. B. CHABOT, Paris 1905-1910, s. 169-170.

3. Batılı Bir Kaynak

Gesta Roberti...: GUILLAUME D'APULIE, *La geste de Robert Guiscard*, éd. Marguerite MATHIEU, Palermo 1961, III, vers 30 sq.

4. Müslüman Kaynakları

Cahen'in çalışmalarına göre, Cl. Cahen, La campagne de Mantzikert d'après les sources musulmanes, *Byzantion*, IX, 1934, s. 613-642 (Cl. CAHEN, *Mantzikert...*). En önemli yazarlar şunlardır: İbnü'l-Esir¹⁵¹, İbn KÂLANİŞÎ¹⁵², ve İMADEDDİN, el-FARÎQÎ, SIBT, KEMALLEDDİN¹⁵³.

151 Bu eser şurada yayınlandı: TORNBERG, Les Chroniques de Ibn Al Athir, Leyde 1851-76 ve çalışma şurada da bulunmaktadır: Recueil des Historiens des Croisades. Historiens Orientaux, I, s. 187-744 ve II, s. 1-180; fakat metin 1098'den sonrası ile başlamaktadır.

152 Ed. AMEDROZ, Leyde 1908.

153 Paris Ulusal Kütüphanesindeki yayınlanmamış yazmalardan bu dört tarihçi Cl. CAHEN tarafından çalışılmıştır.

II. Araştırmalar

- K. I. AMANTOS, *Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Τούρκων*, Atina 1955, I, s. 30-31.
- Cl. CAHEN, *Mantzikert...*
- Cl. CAHEN, La première pénétration turque en Asie Mineure, *Byzantion*, XVIII, 1948, s. 5-67.
- Cl. CAHEN, *Pre-Ottoman Turkey*, Londra 1968.
- A. N. DIOMIDIS, *βοζαντιναὶ μελέται*, III, *Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένους*, Atina 1942, s. 204-206.
- E. JANSSENS, La bataille de Mantzikert (1071) selon Michel Attaliatès, *Annuaire de l'Institut de Philologie*, XX, Brüksel 1973, s. 291-304.
- J. LAURENT, *Byzantine et les Turcs Seldjoukides dans l'Asie Occidentale jusqu'à en 1081*, Paris-Nancy 1919.
- V. LAURENT, *Gouverneurs d'Antioche...*: V. LAURENT, La chronologie des gouverneurs d'Antioche, *Mélanges de l'Université Saint Joseph*, XXXVIII, 1962, s. 221-254.
- Marguerite MATHIEU, Une source négligée de la bataille de Mantzikert: les Gesta Wiscardi de Guillaume d'Apulie", *Byzantion*, XX, 1950, s. 89-103.
- N. OIKONOMIDĒS, *Le serment...*: N. OIKONOMIDĒS, Le serment de l'impératrice Eudocie (1067). Un épisode de l'histoire dynastique de Byzance", *REB*, XXI, 1963, s. 101-128.
- E. TSOLAKIS, Michel Attaliatès comme critique des entreprises militaires, *Byzantina*, I, 1969, s. 187 sq.
- E. TOUMANOFF, *The Background to Mantzikert, Proceedings of the XIIIth Congress of Byzantine Studies, Main Papers*, Londra 1967, s. 411-427.
- Sp. VRYONIS, *Le déclin de l'hellénisme en Asie Mineure et l'essor de l'islamisation du XIe au XVe siècle*, Los Angeles-Londra 1971; *Malazgirt ile ilgili sayfalar* 96-103.
- ZACOS...: G. ZACOS-A. VEGLERY, *Byzantine lead seals*, Bâle 1972, I, Part III.

